

Kupán Edith

AZ AGRÁRSTRUKTÚRA ÉS AGRÁRTERMELÉS FEJLESZTÉSÉNEK
LEHETŐSÉGEI ÉS IRÁNYAI MAROS MEGYÉBEN

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Tájépítészeti és Döntéstámogató Rendszerek Doktori Iskola

Budapest

2007

A doktori iskola

megnevezése: Tájépítészeti és Döntéstámogató Rendszerek

tudományága: Gazdálkodás és szervezéstudományok

vezetője: Prof. Dr. Harnos Zsolt,
MHAS, egyetemi tanár
BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM, Kertészettudományi Kar,
Matematika és Informatika Tanszék

Témavezető: Dr. Z. Kiss László, DSc
BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM, Kertészettudományi Kar,
Menedzsment és Marketing Tanszék

A jelölt a Budapesti Corvinus Egyetem Doktori Szabályzatában előírt valamennyi feltételnek eleget tett, az értekezés műhelyvitájában elhangzott észrevételeket és javaslatokat az értekezés átdolgozásakor figyelembe vette, azért az értekezés nyilvános vitára bocsátható.

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A témavezető jóváhagyása

Bevezetés, célkitűzések

A regionális vagy megyei ágazati stratégiai fejlesztési tervek napjainkban a globális gazdaságban végbemenő folyamatok figyelembevételével kell, hogy elkészüljenek. Ismerni kell, nemcsak a szűk környezet (régió, ország) jellemzőit, hanem a nemzetgazdaság határain túlmutató jellemzőket is. Kutatásom célja az volt, hogy Maros megye mezőgazdaságának a stratégiai fejlesztési tervéhez egy átfogó képet kapjak napjaink mezőgazdasági rendszereinek jellemzőiről és az adatok segítségével feltárjam a megye mezőgazdaságának a fejlődési lehetőségeit és irányvonalait.

Kutatásaim során a következő kérdésekre kerestem a választ:

- Milyen típusú gazdasági rendszerekkel találkozunk napjainkban és melyek a főbb jellemzőik?
- Mi okozza a regionális gazdasági rendszerek szerepének felértékelődését és milyen módszerek állnak rendelkezésünkre versenyképességük meghatározására?
- Melyek a román mezőgazdaság főbb jellemzői, hogyan illeszkedik be az üzem- és a termelési szerkezet az Európai Unió struktúrákba?
- Milyen erőforrás-ellátottsággal rendelkezik Maros megye mezőgazdasága és milyen a versenyképessége?
- Milyen versenyképességi mutatók alkalmasak a megye mezőgazdaságának a jellemzésére a rendelkezésre álló információk alapján?
- Melyek a Maros megyei mezőgazdaság fejlődési lehetőségei és irányvonalai az adottságok, a nemzetgazdasági és az Európai Unió környezet jellemzőinek függvényében?

A kutatással kapcsolatban felmerült kérdésekre a feltevéseim a következőképpen rendszerezhetők:

- 1. hipotézis:** Napjaink gazdasági rendszereit a sokszínűség jellemzi, a fő cél mindegyik rendszerben a lakosság életminőségének növelése, a gazdasági rendszerek a célok elérésére alkalmazott eszközökben különböznek.
- 2. hipotézis:** A regionális gazdasági rendszerek szerepének a növekedése a

globalizálódó gazdaságnak tulajdonítható, a regionális versenyképesség meghatározására egységes modell- és eszköztár még nem áll rendelkezésre, a felállított modellek kombinációját is alkalmazhatjuk a rendelkezésre álló információk függvényében.

3. **hipotézis:** A román mezőgazdaság jellemzői teljesen eltérnek az Európai Unió többi tagországainak jellemzőitől és ezért beilleszkedésünk az EU-s struktúrákba nehézségekbe fog ütközni.
4. **hipotézis:** A megye adottságai megfelelőek úgy az állattenyésztésre, mint a növénytermesztésre, viszont a versenyképesség szintje alacsony, az eredmények gyakran az országos eredményekhez viszonyítva is alacsonyabbak.
5. **hipotézis:** A hiányos adatbázis miatt a hagyományos versenyképességi mutatók a legalkalmasabbak a mezőgazdaság versenyképességének jellemzésére.
6. **hipotézis:** Maros megye mezőgazdaságának fejlesztése a multifunkcionális agrármodell bevezetésével, komplex vidékfejlesztési programok alkalmazásával összekapcsolva valósítható meg.

Következtetések és eredmények

1. Napjaink gazdasági rendszereit a sokszínűség jellemzi, a fő cél mindegyik rendszerben a lakosság életminőségének növelése, a gazdasági rendszerek a célok elérésére alkalmazott eszközökben különböznek.

Az EU régi tagországaiban a mezőgazdaságban végbement szerkezeti változások az általános gazdasági változásokkal párhuzamosan történtek, a mezőgazdaságból felszabaduló munkaerő átcsoportosulása aránylag zökkenőmentesen megvalósulhatott. A közös agrárpolitika eszközei segítették a hatékony üzemszerkezetek kialakulását, a termelők jövedelmének a növelését, de a tagországoknak el kellett fogadniuk az alkalmazott agrárpolitikai eszközök nem várt hatásait is. A közös agrárpolitikában gyakran változott a hangsúly, de az eszközök célirányos használata sikeresnek bizonyult. Az időközben fellépő negatív hatásokat, problémákat egy természetes folyamatnak is felfoghatjuk, hiszen tökéletesen működő gazdasági rendszer nem létezik. Ezért van szükség az állandó korrekcióra, a változásokra a változtatással való reagálásra a közös agrárpolitikában is. Az Európai Unióban kialakult családi vállalkozások hatékony

működéséhez még mindig állami segítségre van szükség, viszont a mezőgazdasági termelés támogatása egyre inkább vidékfejlesztési támogatásokká alakul át. Ily módon a kevésbé befolyásolt piacon növekedni fog a verseny, jobban érvényesülnek a szabad piacgazdasági rendszer hatásai, és ez élénkíti a piacot. Ugyanakkor a közösségi támogatások vidékfejlesztésre való átcsoportosulása pozitív hatással van és lesz a vidéken élők életszínvonalára és tevékenységeire.

2. A regionális gazdasági rendszerek szerepének a növekedése a globalizálódó gazdaságnak tulajdonítható, a regionális versenyképesség meghatározására egységes modell- és eszköztár még nem áll rendelkezésre, a felállított modellek kombinációját is alkalmazhatjuk a rendelkezésre álló információk függvényében.

Napjainkban átalakultak a piaci verseny feltételei, jellemzői, megváltozott a tér és a távolság értelmezése, változtak a gazdaság térfolyamatai, a nemzetközi verseny helyét átvette a globális verseny. A globalizációs folyamatok erősödésével, annak a ténynek a felismerésével, hogy a tartós vállalati előnyök forrásai földrajzilag koncentrálnak, egyre nagyobb hangsúly helyeződik a térbeliségből eredő különbségek vizsgálatára. Az új térszerveződés a globális, nemzeti és a regionális/lokális szintekhez kapcsolódik, ahol a vállalatok megerősödésének feltétele a lokális szintű üzleti környezet döntési lehetőségeinek a kitágulása. A regionális versenyképesség gondolata az EU-ban a regionális politika felértékelődésével párhuzamosan jelent meg, a versenyképesség hagyományos értelmezése kibővült társadalmi célokkal, az életszínvonal növelésével, a foglalkoztatottság javításával. A regionális versenyképesség elemzésénél nemcsak a versenyképesség mérése, hanem a javítása is fontos szempont, a makroökonómiai megközelítés főleg a mérésre, a mikroökonómiai megközelítés pedig a versenyképesség javítására alkalmazható. Következésképpen, a regionális versenyképesség nehezen mérhető a vállalatok, az országok versenyképességére alkalmazott mutatók segítségével. A regionális versenyképesség középpontjában a gazdasági eredmény található, de figyelembe kell venni a teljesítmények növekedésének gazdasági, társadalmi és környezeti tényezőit is. A regionális versenyképesség mérésére a hiányos adatbázisok korlátai miatt kielégítő megoldást jelenthet a napjainkban alkalmazott regionális versenyképességi mutatók kombinációja a hagyományos versenyképességi mutatókkal.

3. A román mezőgazdaság jellemzői teljesen eltérnek az Európai Unió többi tagországainak jellemzőitől és ezért beilleszkedésünk az EU-s struktúrákba nehézségekbe fog ütközni.

Románia mezőgazdasága a sajátos jellemzői miatt kilóg az Európai Unió tagországok sorából. Kiváló termőföld-ellátottság, magas munkaerőállomány egyfelől, alacsony gépesítettség, elaprózott birtokstruktúra és tőkehiány másfelől. Ezeknek a jellemzőknek az eredménye az alacsony szintű versenyképesség. Az elindult változási folyamatok nem hasonlítanak az Európai Unió régi tagországaiban zajló szerkezetátalakítási folyamatokhoz. Az átalakítás kis lépésekben, szociálisan érzékenyen történik, a fejlődés így kevésbé látványos, de az út biztosabb, az egyensúlyi helyzet megtartására nagyobb az esély. A közelítésre, az integrálódásra mindenképpen szükség van, ez viszont nem jelenti azt, hogy a sokszínűség nem maradhat meg az üzemszerkezetben vagy a termelési struktúrákban. Az EU-s bővítésekkel az agrárgazdasági rendszer egyre nagyobb és egyre bonyolultabb lett, romlott az áttekinthetősége, a nagyon sokféle agrárstruktúra megjelenése rontott a rendszer rugalmasságán. Az agrárstruktúra sokszínűségében pozitív vonások is fellelhetők mindamelllett, hogy a rendszer kezelése nehezkesebbé vált. Az áttekinthetőség érdekében megbízható, átfogó információs bázisra van szükség, amely alapján elkészülhetnek az ágazati értékelések és a stratégiai döntések.

Románia agrár-információs bázisa hiányos, megbízhatósági szintje nem éri el az EU-s szintet. Ezt a tényt támasztja alá a statisztikai hivatalok és a megyei mezőgazdasági igazgatóságok nyilvántartásai közötti eltérések, a tesztüzemi rendszer fejletlensége.

4. A megye adottságai megfelelőek úgy az állattenyésztésre, mint a növénytermesztésre, viszont a versenyképesség szintje alacsony, az eredmények gyakran az országos eredményekhez viszonyítva is alacsonyabbak.

Maros megyében a mezőgazdaság szerepe az országos átlaghoz viszonyítva kicsivel magasabb. 2004-ben a mezőgazdaság a hozzáadott értékből országos viszonylatban 14,1%-ot képviselt, míg Maros megyében ugyanebben az évben a mezőgazdaság hozzájárulása a hozzáadott értékhez 15,1%-ot jelentett. Maros megyében az országos átlaghoz hasonló a mezőgazdaság társadalmi és gazdasági szerepe. A megye mezőgazdaságának jellemzőit röviden a következőképpen foglalhatjuk össze:

- a mezőgazdaság gazdasági-társadalmi szerepe kimagasló, az aktív lakosság 32,5%-a

dolgozik a mezőgazdaságban, a megye lakosainak 47,4%-a falun él

- magas az idősek aránya (20%) a mezőgazdaságban dolgozók között
- az agroökológiai adottságok lehetőséget biztosítanak úgy a növénytermesztésnek, mint az állattenyésztésnek
- a birtokstruktúra nagyon elaprózott, a gazdaságok 52,1%-a 1 ha alatti nagyságú
- a termelési struktúra változatos, de nem piacorientált, a termelési eredmények alacsonyak, a versenyképesség jóval elmarad az EU-s országokhoz viszonyítva
- a mezőgazdaságban dolgozók képzési szintje alacsony
- alacsony szintű a gépesítettség, nem elég magas a kézimunka-igényes ágazatok száma
- a vertikális integrációk majdnem teljes hiánya, a horizontális integrációk kezdetleges formája van jelen az élelmiszergazdaságban
- a kisgazdaságok tartós tőkehiányban szenvednek
- a közös agrárpolitika eszközeinek alkalmazásához az intézményi háttér kialakulóban van

A helyzetfeltárás alapján a román mezőgazdaságról és Maros megye mezőgazdaságáról kialakult kép nagyon sok lemaradásról tanúskodik. A versenyképességi mutatók alapján nagy a lemaradásunk úgy a versenyképesség alapkategóriáiban (fajlagos GDP, munkatermelékenység, foglalkoztatottsági ráta), mint az alaptényezőikben. Önmagához viszonyítva viszont fejlődött a gazdaság és ezen belül a mezőgazdaság. Gazdasági növekedés a versenyképességi mutatók alapján főleg 2000 óta észlelhető.

5. A hiányos adatbázis miatt a hagyományos versenyképességi mutatók a legalkalmasabbak a mezőgazdaság versenyképességének jellemzésére.

Maros megye mezőgazdaságát a napjainkban alkalmazott regionális versenyképességi mutatók segítségével próbáltam megközelíteni, vizsgálatom az egységes versenyképesség fogalmából indult ki. A versenyképességi vizsgálatok kiterjedtek a sikerességi tényezők vizsgálatára is, ahol mérhető és nem mérhető faktorok (regionális adminisztráció hatékonysága, szolgáltatások színvonala, szociális infrastruktúra) egyaránt bekerültek a vizsgálatba. A regionális és ágazati versenyképességi vizsgálatokra ajánlott mutatók alkalmazása viszont nehézségekbe ütközött a hiányos adatbázis miatt, ezért a megye

mezőgazdaságának jellemzésére a hagyományos versenyképességi mutatók feleltek meg a legjobban.

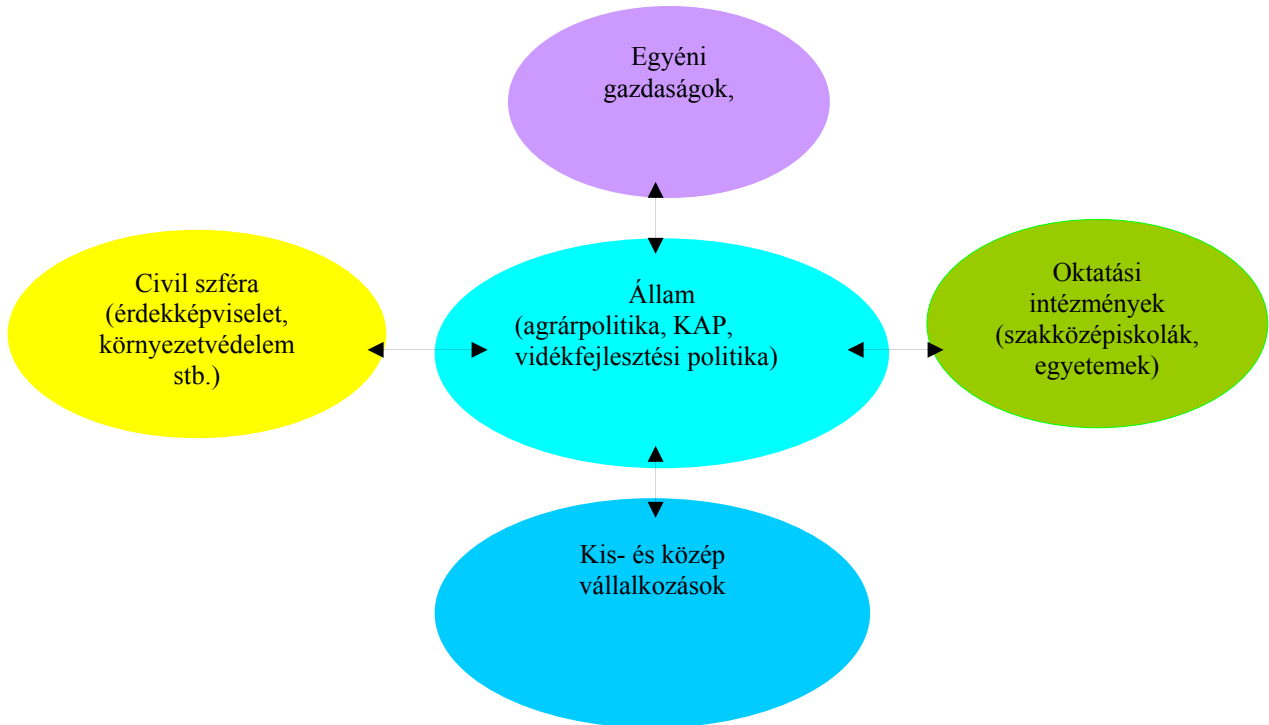
6. Maros megye mezőgazdaságának fejlesztése a multifunkcionális agrármodell bevezetésével, komplex vidékfejlesztési programok alkalmazásával összekapcsolva valósítható meg.

A versenyképesség növekedését tartva szem előtt, szociálisan kell megközelíteni a birtokstruktúra változásának lehetőségeit, ezért az alulról-felfelé szerveződő agrárstratégiának szorosan össze kell kapcsolódnia a komplex vidékfejlesztéssel. Az árutermelő jelleg és a társadalmi szolgáltatást nyújtó jelleg aránya régiókként, vidékenként nagyon változó képet mutat. A fejlesztés stratégiai elemeinek kidolgozásában figyelembe kell venni a Közös Agrárpolitika két pillérének a finanszírozási struktúráját és a stratégiát a térség túlsúlyban levő jellege, az előállított értékek alapján kell kiépíteni.

Az aktív népesség, amely a körülmények hatására felhagy a mezőgazdasági termeléssel, csak olyan üzleti környezetben tud megélni, ahol választhat piacképes alternatív tevékenységek közül és szakmailag felkészülhet ezen tevékenységek folytatására. A megfelelő üzleti környezet kialakítása és a régiók, megyék gazdasági-társadalmi jellemzőinek megfelelő képzések megszervezése és lebonyolítása kormányzati feladat, amelybe viszont besegíthetnek a kis- és közepes vállalkozások, a civil szervezetek, az oktatási intézmények. A versenyképesség szintjének növelése a Porter-féle gyémántmodell alapján az erőforrásokban történő változtatásokkal lehetséges. A legfontosabb az emberi tényező, amely a többi erőforrás hatékony kombinációját alakíthatja ki megfelelő felkészültséggel és hozzáállással. A szaktanácsadási és képzési szolgáltatások fejlesztése, a mezőgazdaság környezeti hatásainak megismerése segít a multifunkcionális agrármodell megvalósításában vagy megközelítésében.

Az üzleti élet szereplőinek összehangolt cselekvése révén felgyorsul a gazdasági növekedés, a megyében, az agráriumban megjelenő tőke és innováció multiplifikáló hatást vált ki. A lehetőségeket egy régió vagy megye akkor használhatja ki megfelelően, ha előzetesen felkészült ezek fogadására, a stratégiai előrejelzései alapján ismertek azok a területek, amelyek prioritást élveznek és ennek függvényében épül fel a termelési struktúra, alakul át az üzemszerkezet, készülnek el a vidékfejlesztési projektek,

természetesen a szakemberek megfelelő irányításával. A termelési szerkezet piacorientáltan és a táj jellegzetességeinek megfelelően át fog alakulni, ha a termelők, a kis- és közepes vállalkozások rendelkeznek megfelelő információkkal úgy a piaci igényekről, mint az adottságokról. Mindezek újra visszavezetnek az emberi erőforrás megfelelő felkészültségéhez, információ-ellátottságához.

Az agrárium fejlesztésének szereplői és kapcsolatrendszerük

Forrás: Saját szerkesztés

Új és újszerű tudományos eredmények

1. Napjaink mezőgazdasági rendszereinek vizsgálata során összehasonlítottam az EU-s struktúrákat a romániai változásokkal és meghatároztam a romániai elmaradásokat és azok okait.
2. A megyei (regionális) versenyképesség elemzésében a piramis-modellt alkalmaztam, a mutatók értékelését regionális, országos és EU-s szinten végeztem el.
3. Kidolgoztam Maros megye mezőgazdaságának fejlesztési lehetőségeit és irányait a Porter-féle gyémánt modell segítségével.

4. A gyémánt modell determinánsának (erőforrás) változásához alkalmazott szimulációs módszerrel elsőként határoztam meg a román mezőgazdaságban foglalkoztatottak számának várható csökkenését és a birtokstruktúra várható változását 2013-ig.
5. Rendszereztem Maros megye mezőgazdaságának várható fejlesztési lehetőségeit és irányait a multifunkcionális mezőgazdaságban.

Az értekezés témaköréhez tartozó publikációk
1. Publikációk:
1.1. Publikáció folyóiratban:
Bálint J.- Kupán E.: A vidék energiája: az olajmezőktől a gabonaföldekig. A Falu. (A vidékfejlesztők és környezetgazdák folyóirata.) XXI. évf. 4. szám. Tél. 2006.
Bálint J.- Juhász M. - Gál-Berey T. - Kupán E. - Holló M.: A kertészet és az agrárium új lehetősége: az energiaágazat, Kertgazdaság 39. évf. 3 szám 2007
Bálint J.- Gál-Berey T. – Juhász M. – Kupán E.: A táplálkozás és az élelmiszerbiztonság új irányzatainak kertgazdasági hatásai, Kertgazdaság 39. évf. 4. szám 2007. (in print)
1.2. Egyéb értékelhető cikk:
Kupán E.: Úton a modern mezőgazdaság felé, Pulzus 1998/17, 19. o
Kupán E. - Bálint J.- Juhász M.: Schimbări la începutul secolului XXI în comerțul agroalimentar european. AgriPlus. XII. évf. 1. 2007
Bálint J.- Gál-Berey T. - Kupán E.: A növényi génmódosítások előnyei és veszélyei, Erdélyi Gazda, 15. évfolyam 2007/2. szám, Február 20-21 p. Erdélyi Gazda, 15.(új) évfolyam 2007/3. szám, március, p. 8-9
1.3. Elektornikus publikáció
Bálint J.- Juhász M. - Gál-Berey T. - Kupán E. - Holló M.: Az agrárium új szerepei az energiagazdálkodásban. = Vetésforgó. www.vetesforgo.hu. 2007.
Bálint J.– Gál-Berey T. – Juhász M. – Kupán E.: Táplálkozásunk és az élelmiszerbiztonság. Vetésforgó. = www.vetesforgo.hu. 2007.
1.4. Konferencia kiadványban
Kupán E.: A közösségi tipológia bevezetésének megvalósított és várható lépései Romániában. EME Konferencia, Agrártudományi Szakosztály Marosvásárhely 2006. november 25-26, (magyar, full paper)
Kerekes M. - Kupán E.: A román agrárpolitika feladatai a sikeres EU-s tagság érdekében. EME Konferencia, Agrártudományi Szakosztály Marosvásárhely, 2006. november 25-26, (magyar, full paper)
Jakab S. - Kupán E. - Imreh A.: Nyárádménte mezőgazdaságának a természeti adottságokhoz alkalmazkodó fejleszthetőségének fő irányvonalai. EME Konferencia, Agrártudományi Szakosztály Marosvásárhely 2006. november 25-26, (magyar, full paper)
Gál-Berey T. - Bálint J.- Juhász M. - Kupán E.: A növényi génmódosítás környezetvédelmi, gazdasági és társadalmi kérdései, Nemzetközi Konferencia Keszthely, 2006 (magyar, full paper)
Oláh T. - Bálint J.- Kupán E.: Etikus gazdálkodás: környezeti és társadalmi felelősségvállalás a vidéki és agrárgazdasági vállalkozások működésében, Nemzetközi Konferencia Keszthely 2006 (magyar, full paper)
Kupán E. – Kerekes M.: Maros és Hargita megye mezőgazdasági támogatásának összehasonlító elemzése, EME Konferencia, Agrártudományi Szakosztály Marosvásárhely 2007 november 24-25 (magyar, full paper- in print)
Gál-Berey T. – Bálint A. – Bálint J.– Kupán E.: Softening GMO toward better acceptance, MACE Enhancing the Capacities of Agricultural Systems and Producers, 2008. 16-17 január, Berlin (angol, full paper)